

**Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей**

**Кіно – це радість!
Ніяких інших справжніх
радощів для мене не існує**

*Інформаційний бібліографічний список для організаторів
дитячого читання до 80-річчя від дня народження визначного
кінорежисера України Кіри Муратової*

2014

ББК 91.9:85

К 41

УДК 016:7

Матеріал підготувала завідувач відділу
довідково-інформаційного обслуговування

НБУ для дітей В. М. Красножон

Редактор: В. Я. Полисаєва

Відповідальна за випуск: А. І. Гордієнко

У 2014 році виповнюється 80 років від дня народження Кіри Муратової – народної артистки України, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка, володаря найвищих відзнак міжнародних кінофестивалів. Її дорога на вершину Олімпу була тернистою, але вона ніколи не зраджувала собі. Зараз Кіру Георгіївну називають елітарним режисером та зараховують до двадцятки найпотужніших режисерів світу. Це автор з унікальною творчою манерою, цілісним філософським баченням картини світу, що знаходить вираз у радикальній кіноестетиці.

Кіра Муратова народилася 5 листопада 1934 року в Бессарабії в с. Сорочи (тепер це територія Молдови) у родині росіянина Георгія Короткова та румунки Наталії Скурту. Батько Кіри загинув під час Другої світової війни, тому дівчину виховувала мати – румунська комуністка, яка деякий час була міністром культури та заступником міністра охорони здоров'я Румунії. У 1950-х роках Муратова емігрує до СРСР. Шлях у кінематограф розпочався з Москви, де вона у 1959 році закінчила режисерський факультет Всесоюзного державного інституту кінематографії, навчаючись у майстерні Сергія Герасимова та Тамари Макарової.

З 1961 року живе в Одесі, працює на Одеській кіностудії провідним режисером-постановником. Її перші роботи в кіно, зняті в подружньому тандемі із чоловіком Олександром Муратовим, «Біля Крутого Яру» (1962) та «Наш чесний хліб» (1964) були фактично не помічені кінокритикою очевидно тому, що були фільмами «не столичними», а знятими на провінційній студії, та ще й дебютантами. А першою авторською самостійною роботою став фільм «Короткі зустрічі» (1967), де Кіра Муратова зіграла головну роль у парі з Володимиром Висоцьким. Це розповідь про те, як зустрілися Він і Вона, полюбили один одного, але життя, нелегке, повне умовностей, розвело їх, залишаючи для кохання лише миттєвості коротких зустрічей. Чому так відбувається в житті? Ніяких прямих відповідей на це питання режисер у своєму фільмі не пропонувала, дозволяючи глядачам самим дивитися, думати і робити висновки. Офіційне керівництво сприйняло кінокартину про складні людські взаємини як порпання в побутовому бруді, моральній розбещеності особистості, а тому фільм було випущено в прокат з дуже обмеженим тиражем – усього 5 копій. Але справжня «гроза» вибухнула над наступною роботою Муратової – «Довгі проводи» (1971). Це своєрідне кінематографічне дослідження драми людської самотності та некоммунікабельності. Фільм назвали псевдогуманістичним, надантирадянським, а також таким, що руйнує усі основи радянського суспільства. «Довгі проводи», як і «Короткі зустрічі»,

розповідали про жіночу долю – про жінку, яка, залишившись без чоловіка, одна виростила дитину, про відчайдушну її спробу утримати біля себе хоча б одну близьку душу – дорослого сина, який покидає свою матір та вирушає на пошуки батька. Вже цими картинами режисер заявила про свій інтерес до сучасної етично-моральної проблематики і неоднозначних людських характерів. Герої Муратової з їх індивідуалізмом настільки не вписувалися в систему, а її кінематографічні бачення настільки відрізнялися від загально-прийнятих канонів, що багатьом ставало не по собі. Ця неможливість поставити режисера і її героїв у певні рамки більш за все і дратувала кінокритиків. Радянська влада, протестуючи проти новаторства Муратової, обидві стрічки зняла з діючого фонду і заборонила їх перегляд на довгі роки.

Муратова, як людина поза системою, що в своїх фільмах не йде на прямий конфлікт з цією системою, стала однією з переслідуваних фігур радянського кінематографа. Кінець 60-х і 70-ті роки ХХ ст. стали у її житті періодом фактичної творчої бездіяльності та часом ідейного цькування. Роками вона «сиділа» без роботи, без улюбленої справи. Радянське кінокерівництво дуже не любило Кіру Муратову, постійно звинувачувало її у формалізмі та ідолопоклонстві перед Заходом, називаючи її роботи осередком мракобісся та антирадянщини. Знову і знову Держкіно УРСР виносило спеціальні постанови, забороняючи режисеру К. Муратовій знімати фільми на українських кін остродіях. Репресії з боку влади не змусили Муратову змінити свій кінематографічний стиль. Картини, які вона незважаючи на все створювала, не допускалися в широкий прокат і лежали на полицях. Фільми «Пізнаючи білий світ» (1978), «Серед сірого каміння» (1983) важко знаходили шлях до глядача. Перший з них один із найвідоміших російських критиків Андрій Плахов назвав найвизначнішим невизнаним шедевром. Сергій Герасимов на захист своєї вихованки говорив: «Кіра Муратова надзвичайно послідовна у своєму бажанні зрозуміти людину. Усе, що вона робила у ВДІКу, було спрямовано на дослідження людини. Життя в її творчому процесі з усіма елементами боротьби живого з мертвим, нового зі старим... За зовнішньою сердитістю Муратової як автора криється її принципова нетерпимість до усього фальшивого й дурного в житті». І тільки «перебудовні» вісімдесяті й особливо переломні дев'яності дали їй повну свободу дій. Цей перехідний період вона називає найщасливішим. У лютому 1981 року фільми Кіри Муратової «Короткі зустрічі», «Довгі проводи» та «Пізнаючи білий світ» було включено до списку першого ретроспективного показу

фільмів у Санкт-Петербурзі. Усі абонементи на їх перегляд були розпродані, вони отримали надзвичайну популярність і схвальну оцінку глядачів. На широкий екран у 1987 році повернулася її картина «Довгі проводи», яка в цього ж року отримала дві відзнаки – Велику премію на XX Всесоюзному кінофестивалі в Тбілісі та приз Міжнародної федерації кінопреси «за поезію кінематографічного бачення та за глибину людських відносин» на Міжнародному кінофестивалі в Локарно.

Потім одна за одною з'являються картини «Зміна долі» (1987), «Астенічний синдром» (1989), «Захоплення» (1994), «Три історії» (1997), «Чеховські мотиви» (2002), «Настроювач» (2003), «Два в одному» (2007), «Мелодія для шарманки» (2009), «Одвічне повернення» (2012) та ін. Поступово Кіра Муратова утверджувалася у галузі кіномистецтва, здобувала славу як на вітчизняному, так і на світовому рівні. Фільм «Астенічний синдром» став початком її міжнародного визнання – у 1990 році він отримав «Срібного ведмеда» на Берлінському кінофестивалі. Після цього нагороди різних кінофорумів не оминають її. Серед них: «Почесний леопард» у Локарно (1994), премія «Ніка» (1990, 1994, 2004, 2006, 2009, 2012), Російська незалежна премія «Тріумф» (1995), премія «Свобода» імені Анджея Вайди (2000), Золота медаль Академії мистецтв України (2004) тощо. При цьому Кіра Георгіївна знімає свої шедеври на скромні для кінематографа бюджети і не виїжджаючи з Одеси.

У 2008 році у Парижі відбулися «Дні українського кіно», що стали першим фестивалем вітчизняних фільмів закордоном. Із 16 стрічок 3 належали Кірі Муратовій: короткометражка «Лялька» (2006), її режисерський дебют 1967 року – «Короткі зустрічі» та стрічка «Два в одному» (2007). Після перегляду французькі критики порівнювали її фільми з роботами іспанського кінорежисера і сценариста Люїса Бунюеля (1900–1983) – визнаного лідера «авторського» напряму у світовому кіномистецтві, одного з найвидатніших представників сюрреалізму в кінематографії.

У світі кіно К. Муратову вважають противником стереотипів, любителькою різних відхилень, сюрпризів та несподіванок. У своїй творчості вона завжди йде проти течії. Її нестандартні герої, в словах і жестах яких «природне» домінує над «соціальним», цілком позбавлені надмірної пишномовної фразеології та сентиментальності. Існує думка, що кіно Кіри Муратової – для обраних. Кожний фільм не схожий на попередній. І в той же час в її картинах є щось, що подібно фірмовому знаку засвідчує – це зроблено Кірою Муратовою. Чорно-біле зображення, дотепні філософські жарти, виразна міміка героїв, які по декілька разів повторюють одні і ті ж фрази... Це психологізм картин зі

скрупульозно описаними образами, насиченими деталями й новими пошуками... Кожна нова робота талановитого режисера стає подією у кінознавстві, яку б оцінку не давали їй критики. Це кіномистецтво глибокої думки, витонченої форми, високої кінематографічної культури, позначене непересічним талантом і самобутністю автора. Для неї важливий не тільки кінцевий результат, підсумок роботи, але і сам процес, коли, як уточнює Кіра Георгіївна, усі випадковості, якщо вони правильно відібрані, працюють на загальну ідею і стають художньою необхідністю. Кіра Георгіївна завжди довго і старанно підбирає акторський склад до своїх фільмів. У неї знімалися Володимир Висоцький, Ніна Русланова, Зінаїда Шарко, Рената Литвинова, Сергій Маковецький, Олег Табаков, Богдан Ступка, Володимир Горянський та багато інших. Вона вміла показати відомих видатних акторів у самих неочікуваних амплуа. Вражає і її робота з фактурою: звичний світ ніби розкривається по-новому, звичайні люди перестають бути «сірими» особистостями, а їх проблеми виростають до загальнолюдських масштабів. Актори, які зустрічалися на знімальному майданчику з Кірою Муратовою, обожнюють її – з нею легко і радісно працювати, панує повна довіра і щирість спілкування, бережливе відношення і неймовірна повага до людини, яка знаходиться в кадрі. Напевно ніхто так багато не працює з непрофесійними акторами, як Муратова. Вона вважає, що є такі непрофесійні актори, які, хоча ніде не навчалися і не працювали за фахом, насправді виявляються вже готовими артистами і вносять багато неординарного в акторську знімальну школу. Тому завжди цінувала, коли на зйомках панувала атмосфера творчості, любила, коли хтось щось вигадував, по-своєму трактував художні образи. Кіно для неї – не тільки найбільша радість, а й віддушину, «нематеріальне місце», де усе проходить за її законами – законами персональної, особливої, «муратовської» естетики. І режисеру подобається робити кіно – створювати своє справжнє царство свободи і відчувати себе в цьому царстві повністю вільною.

Без сумніву твори Кіри Муратової нікого не залишають байдужим, їх слід не просто дивитися, а сприймати душею й розумом. Їх зроблено для аудиторії, яку виховала вона сама. Не рахуючись ні з політичною кон'юктурою, ні з критикою, ні зі славою й званнями, вона залишається зразком незалежності митця і далі знімає кіно за своїм незмінним принципом – так, як їй самій до вподоби.

Більш детально осягнути тернисту творчу діяльність, майстерність і унікальність культової фігури української і світової кінематографії Кіри Муратової допоможуть інформаційні матеріали поданого нижче списку літератури.

Про життя та творчість Кіри Муратової

Дмитренко Н. Муратовські мотиви : до ювілею най визначнішої кінорежисерки України / Н. Дмитренко // Україна молода. — 2009. — 6 листоп. — С. 20.

Розповідь про неординарну особистість та довгий шлях Кіри Муратової до світового визнання.

Змієвський С. Роздуми під «Мелодію для шарманки» : кіноперехрестя / С. Змієвський // Культура і життя. — 2009. — 29 лип. — С. 2.

Документальні факти, свідчення з документів, висловлювання шанувальників і друзів про творчість та життєве кредо мисткині.

Кира Муратова / сост. Г. Лазарева, В. Миненко ; фото Е. Голубенко и др. — Одесса : АстроПринт, 2004. — 75 с. : фотоілюстр. — (Имена Одесской киностудии).

Критичний нарис про життя та творчість, огляд фільмів, знятих Кірою Муратовою на Одеській кіностудії. Книга насичена фотографіями з особистого архіву режисера, кадрами з кінокартин, в кінці подано бібліографію про творчість Муратової за 1962-2004 роки.

Лазарева Г. «Княжна Мери»: творческий выкидыш / Г. Лазарева ; предисл. А. Дусаविцкий ; послесл. Е. Голубенко ; рис. Р. Хамдамова ; фото Е. Голубенко [та ін.]. — Одесса : [Фенікс], 2010. — 397 с. : фотогр., ілюстр. — (Имена Одесской киностудии).

Книга-монографія присвячена драматичній історії не створення художнього фільму за мотивами роману М. Лермонтова «Герой нашого времени» Кірою Муратовою у 1974-1975 роках на Одеській кіностудії. Зміст книги побудовано виключно на ексклюзивних архівних матеріалах, серед яких літературний і режисерський сценарій, 70 авторських рисунків, 60 портретів, 74 кадри із кінофільмів, повна фільмографія К. Муратової з 80 зображеннями, 100 розшифровками за персоналіями, 160 коментарями.

Муратова Кира Георгиевна (род. в 1934 г.) // Сто знаменитых женщин Украины. — Харьков, 2008. — С. 305-312.

Творча біографія та вклад у розвиток кіномистецтва.

Хорошевський А. Муратова Кіра Георгіївна (народилася 1934 р.) / А. Хорошевський // Проект «Україна»: Галерея національних героїв / А. Хорошевський. — Х., 2012. — С. 379-381.

Стислий творчий портрет кінорежисера-постановника.

Ресурси Інтернет

Воронкова Л. Кіра Муратова – впізнавана з першого кадру і непередбачувана завжди [Електронний ресурс] : [творчість] // Віче : журнал Верховної Ради України : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/519/>. — Назва з екрана.

Кіра Муратова [Електронний ресурс] : [творчість] // KinoCosmos.com: [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.kinocosmos.com/directed-by/483-kira-muratova.html>. — Назва з екрана.

Кіра Муратова: творчий портрет [Електронний ресурс] // AZH : арт-журнал : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.azh.com.ua/kino/muratova>. — Назва з екрана.

Кіра Георгиевна Муратова [Електронний ресурс] : [критичні статті М. Туровської та В. Баранова про творчість кінорежисера] // DeJaVu : енциклопедія культур : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://ec-dejavu.net/m-2/Muratova.html#v.b>. — Назва з екрана.

Кіра Муратова : [веб-сайт] : [біографія, фільми, новини, інтерв'ю, фотографії, форум]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://kira-muratova.narod.ru/>. — Назва з екрана.

Муратова Кіра [Електронний ресурс] : [коротка біографічна довідка, фільмографія, премії, нагороди] // Національна спілка кінематографістів України : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.ukrkino.com.ua/people/?id=234>. — Назва з екрана.

Муратова Кіра Георгіївна [Електронний ресурс] : [стиглий огляд творчості] // Національна академія мистецтв України : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://academia.gov.ua/sites/Muratova/Muratova.htm>. — Назва з екрана.

Муратова, Кіра Георгиевна [Електронний ресурс] : [біографія, фільмографія, нагороди та досягнення] // Википедія : вільна енциклопедія : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Муратова,_Кіра_Георгиевна. — Назва з екрана.

Шувалов В. Кіра Муратова и ее неукротимая стихия [Електронний ресурс] : [огляд життя та творчості] // Сінематека : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — Режим доступу: <http://www.cinematheque.ru/post/141808>. — Назва з екрана.

Фільмографія

- 1961 — Біля крутого Яру (короткометражний)
- 1964 — Наш чесний хліб
- 1967 — Короткі зустрічі
- 1971 — Довгі проводи
- 1978 — Пізнаючи білий світ
- 1983 — Серед сірого каміння
- 1987 — Зміна долі
- 1989 — Астенічний синдром
- 1992 — Чутливий міліціонер
- 1994 — Захоплення
- 1997 — Три історії
- 1999 — Лист до Америки (короткометражний)
- 2001 — Другорядні люди
- 2002 — Чеховські мотиви
- 2004 — Настроювач
- 2005 — Довідка (короткометражний)
- 2006 — Лялька (короткометражний)
- 2007 — Два в одному
- 2009 — Мелодія для шарманки
- 2012 — Одвічне повернення

Державні нагороди та мистецькі відзнаки

- 1987 — Велика премія Всесоюзного кінофестивалю (фільм «Довгі проводи»)
- 1987 — Приз Міжнародної федерації кінопреси міжнародного кінофестивалю в Локарно (фільм «Довгі проводи»)
- 1988 — Приз за кращу режисуру Всесоюзного кінофестивалю (фільм «Зміна долі»)
- 1989 — Народна артистка України
- 1990 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Кращий ігровий фільм» (фільм «Астенічний синдром»)
- 1990 — Спеціальний приз «Срібний ведмідь» Берлінського кінофестивалю (фільм «Астенічний синдром»)
- 1991 — Приз Конфедерації спілок кінематографістів у номінації «Кращий фільм року» (фільм «Астенічний синдром»)

- 1991 — Приз глядацької симпатії Міжнародного кінофестивалю в м. Монреалі (фільм «Астенічний синдром»)
- 1992 — Премія Відкритого російського кінофестивалю «Кінотавр» у номінації «Спеціальні призи у конкурсі «Фільми для обраних» (фільм «Чутливий міліціонер»)
- 1992 — Приз російської кінопреси за найкращу режисерську роботу (фільм «Чутливий міліціонер»).
- 1993 — Національна премія України імені Т. Г. Шевченка
- 1994 — Приз «Почесний Леопард» Міжнародного кінофестивалю в м. Локарно (фільм «Захоплення»)
- 1994 — Приз Гільдії кінознавців та кінокритиків Відкритого російського кінофестивалю «Кінотавр» (фільм «Захоплення»)
- 1994 — Спеціальний приз журі Відкритого російського кінофестивалю «Кінотавр» (фільм «Захоплення»)
- 1994 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Кращий ігровий фільм» (фільм «Захоплення»)
- 1994 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Краща режисерська робота» (фільм «Захоплення»)
- 1995 — Російська незалежна премія «Тріумф»
- 1997 — Премія Відкритого російського кінофестивалю «Кінотавр» у номінації «Спеціальні призи за режисуру» (фільм «Три історії»)
- 1997 — Академік Національної академії мистецтв України
- 1997 — Премія кінофестивалю «Арсенал» за кращу режисерську роботу (фільм «Три історії»)
- 1999 — Премія Берлінської Академії мистецтв. Приз «За внесок у кіномистецтво»
- 1999 — Приз за найкращий український фільм року Міжнародного кінофестивалю «Молодість» (фільм «Лист до Америки»)
- 2000 — Премія «Свобода» імені Анджея Вайди Американської кіноакадемії та Польського культурного центру в Берліні
- 2000 — Премія імені В. Вернадського
- 2001 — Приз Міжнародної федерації кінопреси Відкритого російського кінофестивалю «Кінотавр» (фільм «Другорядні люди»)
- 2001 — Національна премія кінокритики і кінопреси Росії «Золотий Овен» у номінаціях «Кращий фільм», «Краща режисура» (фільм «Другорядні люди»)

- 2001 — Гран-прі Міжнародного кінофестивалю у Вісбадені (фільм «Другорядні люди»)
- 2002 — Державна премія України імені О. Довженка за вагомий внесок у розвиток вітчизняного кіномистецтва
- 2002 — Приз російської кінокритики Московського кінофестивалю (фільм «Чеховські мотиви»)
- 2002 — Національна премія кінокритики і кінопреси Росії «Золотий Овен» у номінації «Найкраща режисура» (фільм «Чеховські мотиви»)
- 2002 — Приз імені А. Тарковського та Приз за найкращу режисуру російського кінофестивалю «Вікно в Європу» у Виборзі (фільм «Чеховські мотиви»)
- 2003 — Спеціальний приз журі російського кінофестивалю «Література і кіно» в м. Гатчині (фільм «Чеховські мотиви»)
- 2004 — Золота медаль Академії мистецтв України
- 2004 — Орден Ярослава Мудрого IV ступеня за вагомі особисті заслуги в розвитку культури і мистецтва, багаторічну плідну діяльність у кінематографії
- 2004 — Орден Дружби народів за внесок у зміцнення та розвиток російсько-українських культурних зв'язків
- 2004 — Національна премія кінокритики і кінопреси Росії «Золотий Овен» (фільм «Настроювач»)
- 2004 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Найкраща режисерська робота» (фільм «Настроювач»)
- 2005 — Приз «Срібло «Лістапада» Мінського міжнародного кінофестивалю «Лістапад» (фільм «Настроювач»)
- 2005 — Головний приз «Золота лілія» Фестивалю центрально- і східноєвропейського кіно у Вісбадені (фільм «Настроювач»)
- 2005 — Приз преси кінофестивалю «Віват кіно Росії!» у м. Санкт-Петербурзі (фільм «Настроювач»)
- 2006 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Кращий фільм країн СНД і Балтики» (фільм «Два в одному»)
- 2007 — Приз «Золоте яблуко» за кращу режисерську роботу Ялтинського фестивалю продюсерського кіно Росії та України «Кіно-Ялта» (фільм «Два в одному»)
- 2007 — Приз журі кіноклубів кінофестивалю «Московська прем'єра» (фільм «Два в одному»)

- 2007 — Премія «Білий Слон» Гільдії кінознавців і кінокритиків Росії за найкращу режисуру (фільм «Два в одному»)
- 2007 — Людина року в номінації «Митець року»
- 2009 — Орден Ярослава Мудрого V ступеня за вагомий особистий внесок у розвиток українського кіномистецтва, високу професійну майстерність та з нагоди ювілею акціонерного товариства «Одеська кіностудія» і заснування Одеського відділення Національної спілки кінематографістів
- 2009 — Приз журі Міжнародної федерації кінопреси, приз Міжнародної федерації кіноклубів за найкращий фільм конкурсної програми Московського міжнародного кінофестивалю (фільм «Мелодія для шарманки»)
- 2009 — Гран-прі «Золота лоза» за найкращий повнометражний фільм Відкритого кінофестивалю країн СНД, Латвії, Литви та Естонії «Кіношок» (фільм «Мелодія для шарманки»)
- 2009 — Приз журі кінопреси «Фільм як явище кіномистецтва» Мінського міжнародного кінофестивалю «Лістапад» (фільм «Мелодія для шарманки»)
- 2009 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Кращий фільм країн СНД і Балтики» (фільм «Мелодія для шарманки»)
- 2010 — Приз за кращу режисуру Міжнародного кінофестивалю «Фадж» у Тегерані (фільм «Мелодія для шарманки»)
- 2010 — Медаль Спілки кінематографістів Вірменії режисерові фільму «Мелодія для шарманки» на Міжнародному фестивалі фільмів для дітей та юнацтва у Єревані
- 2010 — Пам'ятна медаль Московського художнього театру до 150-річчя А. П. Чехова
- 2011 — ювілейна медаль «20 років незалежності України»
- 2012 — Національна премія Російської Академії кінематографічних мистецтв «Ніка» в номінації «Кращий фільм країн СНД і Балтики» (фільм «Одвічне повернення»)
- 2014 — Премія «Білий Слон» Гільдії кінознавців і кінокритиків Росії за найкращу режисуру (фільм «Одвічне повернення»)